

Tóth Flóra Angyalföldön

A tanítónő a József Attila Színházban

Nem tudom eldönteni a kérdést: sok-e vagy kevés színházainkban a századelő táján alkotott színpadi mű, ami mostanában *divatként* csábít újabb-újabb bemutatókra-reprizekre. Színházi divatok mindig voltak és lesznek. Eredményét nem a statisztika szentesítheti, hanem a fölmutatott és realizált érték, akár a múltból előbányászva-visszamentve, akár új rendezői szemlélettel a mai nézőhöz közelítve. Több, a reveláció erejével ható előadás arról győz meg, hogy e divát nem érdemtelen: ráirányítja figyelmünket a magyar drámairodalomnak olyan korszakára, amelyben több a valós, maradandó érték, mint ahogy azt irodalomtörténetírásunk vagy színházi műsorpolitikánk eddig jelezte.

A tanítónő persze nem *fölfedezés*, mint ahogy Bródy Sándor drámáiról jelentősége is mindjobban elismert, erényeivel-gyöngéivel mind híveiben elemzett a kor politikai-irodalmi folyamataiba ágyazva. A tanítónő mindenestre már bemutatásakor hallatlan sikerszeriát ért meg, hogy hasonló folytatásban osztozzanak a későbbi felújítások is. *Kárpáti Aurél* például ily lelkes szavakkal köszöntötte az 1934-es vígszínházi felújítást, amelyben *Tökés Anna*, *Somlay Artúr*, *Jávor Pál* alakította a főszerepeket:

„A tanítónő reprize példázatosan idézi elének azt a kort, amely sokkal közvetlenebbül, jobban és lényegbevágóbban színháznak érezte a színházat, s amelyben még az olyan született elbeszélő is, mint Bródy Sándor, drámái atmoszférát tudott teremteni. Feszült helyzeteket, kiróbanó jeleneteket, amelyekhez, ha olykor elnagyoltan, a valósággal keveset törődve vagy mesterkéltén jutott is el, de eljutott. Mert nemcsak ízes, fűszeres szavai voltak hozzá, hanem sűrített, komoly mondanivalói is.”

Azon is lehetne vitatkozni, vajon a szerző által *falusi életképként* jelölt A tanítónő dramaturgiai megformálásában valóban a legjobb-e Bródy drámái között. Úgy lehet: nem. De gondolatilag — szinte a „magyar ugar” képét felidézve — kétségtelenül ebben lépett a legmesszebbre. Méltán jegyzi meg Nagy Péter Bródy-tanulmányában: „Az értelmiségi radikalizmus század eleji felívelése pillanatában születik a darab, s kétségtelenül művészi szándéka is az, hogy ennek a mozgalomnak a drámái reprezentációját teremtsen meg. Ez oly mértékben sikerül neki, amennyire maga Bródy sem gondolta volna: a darab erényeiben is, gyöngéiben is a mozgalom tükörképe.”

Ami a József Attila Színházat illeti, úgy látszik, tudatosan vállalja a drámái „leletmentés” feladatát, hiszen a Bródy-dráma időben nem sokkal A *Tündérlaki lányokat* követi színpadán. Akárcsak abban, a kiválasztásnál ebben is a pompás szerepek, eleven szituációk vonzása játszhat döntő szerepet, s az a közönségsiker, amely ezeket az előadásokat mindig is kísérte. Most is joggal bízhatott benne, hogy a magyar drámairodalom egyik legszebbre formált nőalakja, Tóth Flóra, az angyalföldi közönség szívébe is belopja magát.

Ráadásul, az indokokat erősítendő, a vendégrendező *Siklós Olga* az 1908-as, eredeti drámaváltozatot bányászta elő, amit — az akkori színházi és közönségizlésnek engedve — az író később hepiendesített. Ebben az eredeti változatban a 18 éves, szerelmes tanítónő nem lesz az ifjú Nagy felesége, hanem elhagy-

ja a falut. Bár ez a megoldás sem változtat a darab társadalmi értelemben vett befejezetlenségén, mindenestre jobban tükrözi azt az írói látásmódot, amellyel Bródy a „forradalmár” falusi tanítónő és a parlagi duhaj paraszt-nagyságos úr romantikus-viharos szerelmi történetét megfestette, kiérdemelve a „harcos Bródy Sándor” kortársi elismerést.

Siklós Olga — bízva a megtalált vátozat társadalomfestő erejében, a korabeli aktualitás ráereztető hatásában, Bródy szikrázó drámatechnikájában — az *eredeti darabot* rendezte színpadra. A modellszerű jellemek elmélyült kidolgozásával, erős színészvezetéssel, többnyire sikeresen teremtette meg azt az elmaradott, kulturálatlan, falusi atmoszférát, amely Ady „magyar ugarának” drámái előképe. Amelyből a külsejében szép, erkölcsiségében tiszta, gondolataiban modern tanítónő a reformeszméket hordozó értelmiség szimbólumaként tud felragyogni a korrupció, önző, otromba „úri osztály” poshadt életvitelére fölé. Különösen a dráma első felvonása sikeredett fesszesre, fölkeltve a nézők várokozását a paraszt-úri fenegyerek színpadra toppanására. Ez az első felvonás valós drámát idéz fel, amely azután, feszültségéből ernyedve, fokozatosan életképpé szelidül. A rendező sem tudta összeilleszteni azt a dramaturgiai törést, amit az író okozott a drámaszerkezet állóképességét is próbára tevő engedelményével.

Tóth Flóra szerepe alighanem minden fiatal színész nő vágyálmai közé tartozik. A József Attilában *Szerencsi Éva* játssza, színészi pályája eddigi csúcspontja. Úgy tetszik, megérett rá sok olyan alakítás után, amelyben küszködött, hogy szépségét színészi adottságokkal legyőzze. Eből a harcból most győztesen került ki. Ha megkísérti is néhány sztereotip mozdulat, a hanghordozás hatásossága, alakítása meggyőző, elmélyült, értelmező és értelmezhető. A *modern ember* tükörképére teszi a hangsúlyt, közel lépve a mai nézőhöz, sugallva a figura, az újat kereső generáció általánosítható jellemvonásait.

Tolnai Miklós ifjú Nagyja, bár jóképűségével, magabiztosságával, környezete rajongó-talpnaló tiszteletében hitelesíti a vizsontszerelmet, de tapasztaltabbra, tudatosabbra formálja szerepét az eredetinel. Azt azonban jól érzékelteti, hogy még közel áll a parasztokhoz, még nem velejéig romlott, így megérett önmagahullásától az erkölcsi menekülést is éppen Flórától várja.

Az előadás érdeme, hogy a lényegében kétszereplős darab néhány figuráját a rendező és a színészek megemelték. *Horváth Sándor* és *Józsa Imre* élménnyé személyesítette öreg Nagy István munkába temetkező, pénzcsináló, de nagyon is gyakorlatias alakját, illetve a léleken már elnyomorodott, valaha bizonynyal Tóth Flóráként lángoló Tuza tanítóját. *Káldi Nóra* egyéni színekkel rajzolja meg a reménytelen környezetben elszáradó, mindennapjait megszenvedő, csak lélekpislákolásban elégni vágyó kántorlányt, *Bánffy György*, *Kovács Titusz*, *Makay Sándor* ugyancsak találó karakterrel népesíti be a tanítónő környezetét. Kár, hogy a rendező néhány kisebb szerepben engedett az előadás hangulatából kitetsző túlkarikírozásnak, a rutin elsőbbségének.

Schandl Gábor díszlete korhű miliőt épít fel; *Kemenes Fanny* ruhái néha elegánsabbak a kellenél.

Havas Ervin